

6. Міщик Л.І. Соціальна педагогіка: досвід та перспективи. — Запоріжжя, Запоріжський держ. ун-т. — 1999. — 248 с.
7. Слостенин В.А. Социальный педагог: готовность к профессиональной деятельности // Научные труды. Серия психолого-педагогические науки. — М.: МПГУ, 1995. — С.2-12.
8. Шмелева Н.Б. Профессиональная подготовка студентов — будущих специалистов по социальной работе (акмеологический подход) // Российский журнал социальной работы. — 1996. — №1. — С.109–113.

Ольга ЛАЗАРЕВСЬКА,
Майя НІВЕЛЬТ

ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Багато в чому для вирішення сьогоденних проблем навчання може сприяти досвід, який накопичили європейські школи в напрямках індивідуалізації роботи з учнями, створення умов для самореалізації талантів, для активного інтелектуального розвитку у відповідності до здібностей, організації роботи в гомогенних та гетерогенних класах, модифікації шкільних програм відповідно до природних можливостей, створення інтегрованих та спеціальних курсів для зниження навантаження тощо.

Інтеграційні тенденції є характерною ознакою сучасного життя. Не минули вони і сферу музичної освіти. Поряд з ними, як першорядні в процесі здобуття знань та навичок, визнаються сьогодні і проблеми комплексного підходу до змісту навчання. Розглянемо дане питання на прикладі Тернопільської обласної експериментальної комплексної школи мистецтв та Інституту мистецтв ТНПУ ім. В. Гнатюка.

Предметна структура навчання у системі загальноосвітньої підготовки призводять до того, що кожен предмет починає працювати “на себе”, на “самовдосконалення” не враховуючи можливостей нахилів, та часу учнів. Перелік предметів навчального плану за своєю кількістю та змістом також не “працює на учня”.

Позитивні зрушення почались в період реформи освіти. “Формування всебічно розвиненої особистості шляхом виховання та навчання, побудованого на принципах системності та інтегративності, розвиток здібностей учня, його наукового світогляду” — такі основні завдання, визначені Законом України “Про загальну середню освіту”. Закон зміщує акцент у навчанні із простого засвоєння навчального матеріалу на розвиток духовного потенціалу дитини здатності після закінчення школи, активно і гармонійно влитися в життя суспільства.

За словами академіка О. Савченко в освіті сьогодні відбувається “переорієнтація соціально-педагогічних поглядів та оцінки місця мистецтва в навчально-виховному процесі”. Вперше в Базовому навчальному плані пропонується в інваріантній частині галузь “Художня культура”, метою якої є “розкриття багатств духовної культури людства, залучання учнів до творчої діяльності в різних видах мистецького самовиразу” (музика, спів, ліплення, танок, акторська гра тощо). Але теоретичне викладання її предметів та їх просвітницька спрямованість не будуть сприяти творчому розвитку школярів. Тільки практичне музикування, малювання, гра в театрі, хореографія вирішують завдання розвитку здібностей, виховання навичок творчої діяльності, необхідних в будь-якій сфері майбутнього життя. Водночас саме ця галузь відкриває шлях до поглиблення інтеграційних процесів під час навчання. За рахунок створення інтегрованих програм з різних гуманітарних та мистецьких предметів можливо закласти дійсно глибокі знання, уяву про світ, етапи розвитку суспільства. Основою для розробки таких програм може бути програма предмету “Історія” (витримується принцип комплементарності). Вивчаючи певну епоху, учень, завдяки літературним творам, музиці, живопису, архітектурі, грі в театрі, хореографії тощо, не тільки отримує глибокі знання, а через емоційний вплив наближається до атмосфери, в якій тоді перебувала людина, що безпосередньо впливає на його духовне самовдосконалення. В напрямку “природні умови соціальний розвиток” можуть інтегруватися програми предметів “Географія” та “Історія”. Школа вже має досвід використання інтегрованої програми “Природознавство”, яка охоплює матеріал предметів: біологія, хімія, фізика, географія.

Натомість декларативно звучить твердження й щодо всебічного розвитку особистості Державного стандарту освіти. Обов'язком кожного навчального закладу є виконання інваріантної складової частини змісту освіти, вибір і використання освітніх програм, посібників у порядку, встановленому Міністерством освіти. Таким чином неповторність, якою наділяє природа кожну окрему людину, нівелюється вихованням за системою “стандартів”, які регламентують сьогоденне шкільне життя. Комфортно, за таких умов, відчуває себе тільки та частина учнів, природні нахили яких співпадають із вимогами “стандартів” навчання. Для всіх інших, а їх більшість, стандарти освіти або затримують процес творчого розвитку, або ж виховують комплекси меншовартості, які негативно впливають на становлення особистості.

Орієнтація на типову, політехнічну, “реальну” школу, в якій перевага віддавалась математиці, природознавчим предметам, забезпечувала в минулі часи потреби планової економіки в кваліфікованих спеціалістах, давала можливість колишньому Радянському Союзу бути лідером авіаційно-космічної промисловості. Водночас вона породила багато проблем сучасної школи. Найголовніша із них — пов'язана з необхідністю особистісного спрямування змісту кожного предмету в процесі навчання, творчого ставлення педагогічного колективу до роботи, вміння гнучко адаптувати інформацію в залежності від здібностей та сприйняття учнів.

До варіативної частини типового навчального плану доцільно залучити предмет “Гра на музичному інструменті” для класів гуманітарного профілю. Мова йде не тільки про навчання учня гри на інструменті, а також про використання цих занять для розвитку багатопланового мислення, навичок творчої самостійної діяльності якостям, необхідним кожній особистості, незалежно від напрямку подальшої професійної діяльності.

Візьмемо для прикладу один із спільних моментів в навчанні з різних предметів — розвиток навичок запису та читання текстів різних видів мови: рідної, іноземної, музичної. Учень спочатку чує (вимовляє, співає), а потім фіксує це в знаках (буквах, нотах). До речі, розвиток слуху також має велике значення в процесі розвитку здібностей: вирає в житті той, хто краще чує, активно емоційно реагує на оточуючий світ. На відміну від літературного читання нотного тексту потребує врахування більшої кількості деталей для усвідомлення змісту: позначень темпу, ладотональності, метроритму, динаміки, артикуляції та інших. Завдання засвоюються поетапно. Серед них є виховання навичок “фотографування” або “бачення наперед”, необхідних для вільного “читання з листа” нотного тексту. Такі набуті вміння під час занять музикою допомагають читати будь-які тексти. Особливо це стосується вирішення питань прискореного читання на уроках мови в початковій школі. Процес гри на інструменті, окрім розшифровки змісту в нотації звучання, одночасно включає проблеми виконання музики. Завдяки цьому створюється трипланова вертикаль: нотація, уява про звучання, безпосереднє виконання. Така багатоплановість не характерна для багатьох предметів загальноосвітнього обов'язкового компоненту навчального плану, її наявність вимагає від учня високої концентрації уваги, що позначиться в перспективі на якості навчання в цілому.

Найбільш регламентованим предметами та завантаженим нормативами обов'язкового використання годин на тиждень є типовий навчальний план II ступеня загальноосвітніх навчальних закладів (базових шкіл). Натомість саме за час навчання в базовій школі необхідні умови щодо виявлення найдоцільнішого профілю для занять в старшій або професійній школах для кожного окремого учня.

Чи можливе таке визначення в ситуації обов'язкового для всіх інваріантного завантаження 24-30 годин на тиждень?

Чи можлива глибока професійна підготовка учнів в умовах такого обов'язкового навантаження які, завдяки яскравій обдарованості, досить швидко визначились у подальшій спеціалізації? Не можлива.

Вирішити ці питання, в певній мірі, може типовий план школи III-го ступеня. В ньому вперше пропонується кількість годин на тиждень у класах з різним профілем навчання.

Диференціації загального обов'язкового навантаження можуть сприяти інтегровані курси з окремих предметів. Інтегрована інформація допоможе обмежити час навчання тільки урочним. Позаурочний час учень зможе використати для поглиблення знань, умінь, навичок в напрямку, визначеної для себе спеціалізації.

Недоцільними є також вимоги дотримання в процесі навчання рекомендованих програм та підручників. Програма алгоритм завдань для оволодіння навчальним матеріалом повинна відповідати можливостям, здібностям та нахилам окремих учнів. Завдання особистісного, індивідуального виховання неможливо виконати за типовими програмами. Тільки поліпрограмісткість, вміння адекватно, виходячи з потреби розвитку особистості, вибрати необхідну програму — методику, стане запорукою якісного результату навчання, створення атмосфери творчого пошуку.

Прикладом школи нового типу в системі сучасної освіти може бути модель Тернопільської обласної комплексної експериментальної школи мистецтв. Сьогодні питанням розвитку творчого потенціалу дитини засобами мистецтва займається ціла ланка навчальних закладів: мистецькі, художні школи, школи естетичного виховання, музичні училища, училища культури, інститути мистецтв.

З метою організації профільного навчання з обдарованими дітьми, створення оптимальних умов для розвитку здібностей за рахунок інтеграції в побудови навчального процесу загальноосвітніх та мистецьких шкіл, в Тернополі в 1994 р. була відкрита комплексна експериментальна школа мистецтв.

Для реалізації цієї мети у підготовчому і перших трьох класах школи вивчаються усі види мистецтв: музика і співи, малювання, ліплення та різьба, ритміка і танець, декламація й основи театрального мистецтва.

Важливим документом є експериментальний, інтегрований навчальний план, узгоджений Міністерством освіти і науки, Міністерством культури і туризму України та затверджений управлінням освіти та культури. Школа має подвійне підпорядкування відповідним управлінням.

Інтегрований навчальний план включає:

- обов'язкові предмети державного компоненту (інваріантна складова);
- профільні предмети (вони охоплюють всі мистецькі напрямки: музику, малювання, танці, гру в театрі);
- предмети шкільного компоненту (колективне музикування, народознавство, релігію).

Витримуючи норму тижневого навантаження, навчальний план сприяє гармонійному розвитку індивідуальності учня, шляхом поєднання в процесі навчання загальноосвітніх та мистецьких предметів. Окрім того він дає можливість:

- уникати перевантаження, завдяки усуненню дублювання предметів; моделювати програмні документи для роботи з учнями різного рівня здібностей щодо сприйняття та засвоєння навчального матеріалу (орієнтація на індивідуальне навчання);
- розробляти моделі інтегрованих уроків для використання їх фрагментів під час навчання з метою кращого засвоєння інформації;
- створювати умови для прискореного навчання за рахунок отримання аналогічної інформації різними предметами;
- вивільняти час, для творчої самореалізації, у відповідних індивідуальних напрямках навчальної діяльності;
- формувати особистість учня, завдяки різнобічному творчому впливові на неї;

Навчальний процес відбувається за експериментальним розкладом. В початковій школі, чергування предметів інтелектуального та емоційного планів сприяє кращому засвоєнню матеріалу та дозволяє уникати перевантаження. Відповідний об'єм учбового навчання відповідає освітнім вимогам. Деякі індивідуальні заняття виносяться на другу половину дня. Окрім того, в позаурочний час учні, за бажанням, відвідують шкільний хор, беруть участь в театральних дійствах, в танцювальних ансамблях, балетних групах, класах малювання. Завдяки цьому, учні можуть максимально реалізовуватись за своїми нахилами.

Установка на творчу діяльність, широка гуманітарна початкова підготовка сприяють також оволодінню іншими спеціальностями, в тому числі і технічними. Закінчивши початкову школу, деякі учні з успіхом витримують конкурсні екзамени та продовжують навчання у різних гімназіях та спецшколах.

Програми профільних предметів цієї ланки школи створюються за тематичним планом предмету “Народознавство”, що дає можливість учням засвоювати інформацію про оточуючий

світ, завдяки малюванню, грі в театрі, танцю, співам, вивченню звичаїв, традицій, побуту, фольклору, свят рідного краю. В другому, третьому класах учні мистецькими засобами знайомляться з історією, національними традиціями та звичаями інших народів. Розробка подібних програм є прикладом інтегративності навчання.

Велике значення в процесі роботи початкової школи надається реалізації принципів наступності, безперервності навчання. Постійно проводяться цикли уроків з окремих тем паралельно в молодших та середніх класах. Зроблено корегування навчального матеріалу підручників з математики, української мови та літератури. Таке паралельне вивчення на різних рівнях учбового матеріалу відкриває вчителям більш широку і цілісну картину всіх питань, що виникають під час переходу дитини з молодшої ланки до середньої і відповідно дає змогу визначити шляхи їх вирішення.

Модель початкової школи пройшла апробацію. Вже відбулись сім її випусків. Результати навчання дають підставу для пропозиції щодо доцільності використання цієї моделі в окремих класах у звичайній загальноосвітній школі. До речі, останній галузевий, рекомендований Міністерством освіти, навчальний план початкової школи цілком заповнюється предметами навчального плану експериментальної школи мистецтв.

За принципами інтегративності планується робота всіх підрозділів школи. Зокрема, методичних об'єднань викладачів загальноосвітніх та профільних предметів. В плані роботи об'єднань розробка комплексної програмної документації, проведення комплексних уроків, фрагменти яких використовуються під час занять. Працює творчий семінар викладачів загальноосвітніх та мистецьких предметів. Тематика його охоплює різноманітні питання:

- узагальнення змісту циклу тематичних уроків (наприклад: “Використання інформації з предмету “Історія” як засобу інтеграції змісту предметів загальноосвітнього циклу з метою кращого засвоєння навчального матеріалу”);

- синхронізація у вивченні матеріалу певних історичних періодів і відповідних творів художньої літератури та мистецтва;

- інтеграція граматичного матеріалу при вивченні рідної та зарубіжної мови;

- використання компаративного аналізу на уроках української та зарубіжної літератури;

- визначення спільних завдань у вивченні рідної та музично мови.

Творчий підхід до процесу навчання різних за спеціальностями вчителів формує чітке бачення та розуміння власного предмету в системі і інших.

Багато інновацій пропонує організація роботи групи продовженого дня початкової школи. Зокрема, розроблені плани роботи, що відповідають її специфіці, створені зразки завдань для індивідуальної роботи з учнями з урахуванням їх спеціалізації.

До роботи в школі залучаються провідні викладачі спеціальних вищих закладів та шкіл естетичного виховання міста.

Однією з форм роботи, яка сприяє усвідомленню викладацьким колективом завдань експерименту, є постійні зустрічі “за круглим столом”. Планувалась наступна тематика:

- актуальні питання сучасного навчання;

- розвиток творчого потенціалу дітей;

- значення окремого предмету в комплексі предметів учбового навантаження.

Окремо слід відзначити обговорення проблемних питань, результатом яких були розробки методичних порад та конкретних практичних завдань для втілення в учбовий процес школи, зокрема — “Проблеми ритму у виразній вимові літературних та музичних текстів”.

Аналогічні обговорення проводились з батьками:

- про спільну роботу в процесі навчання;

- про створення атмосфери та умов для розвитку творчого потенціалу дитини.

Впродовж навчального року проводяться також психологічні спостереження за учнями.

Одним з важливих питань роботи школи є формування якісного контингенту. За час існування школи розроблена і вдосконалюється методика проведення комплексної перевірки здібностей абітурієнтів. Перевірка відбувається у формі трьох паралельних групових тестів, на яких визначаються загальний розвиток дитини, нахили до малювання, театральної гри, хореографії, музичні здібності.

Завданнями школи, окрім навчання є:

- розробка та апробація програмних документів, необхідних для реалізації експериментальних завдань;
- моделювання програмних вимог для роботи з учнями, різними за здібностям та сприйманням;
- проведення інтегрованих уроків для використання їх фрагментів в процесі навчання;
- підведення підсумків експерименту та розробка його подальших напрямків.

Сьогодні в школі проходять апробацію авторські програми, розроблені викладачами вищих навчальних закладів. Вперше створюється методика та практичне забезпечення навчання з предмету “Музичний інструмент” (з розрахунку занять один раз на тиждень). Вона зможе забезпечити зміст роботи викладачів, в разі включення цього предмету в навчальний план окремими загальноосвітніми школами.

Дієвість та ефективність експерименту підтверджують результати навчання. За десять років існування обдаровані учні музичного відділення отримали звання лауреатів, дипломантів на Міжнародних, міжрегіональних, Всеукраїнських, обласних конкурсах. Робота учнів образотворчого відділення визначені нагородами та дипломами на конкурсах та фестивалях дитячого малюнку в Індії, Японії, Чехії, Македонії, Єгипті, а також на Всеукраїнських міжрегіональних та обласних оглядах. Дипломами відзначались на обласних оглядах-конкурсах виступи танцювальних колективів.

Сьогодні Тернопільська обласна експериментальна комплексна школа Мистецтв повністю відповідає вимогам щодо “всебічного розвитку дитини, як особистості та найвищої цінності в суспільстві”, на що неодноразово наголошують різні нормативні освітянські документи. Серед багатьох навчальних комплексів, створених в Україні, вона є унікальним за використанням та координацією досвіду роботи закладів освітніх та мистецьких галузей.

Вступ України в Болонський процес передбачає організацію певних структурних схем діяльності мистецько-освітніх закладів. Сьогодні стають актуальними навчальні комплекси (школа-училище-інститут). На базі Тернопільської обласної школи мистецтв, музичного училища ім. С.Крушельницької та інституту мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка проводяться науково-практичні конференції з питань комплексного навчання, проблемних методик кредитної системи, нових форм контролю над якістю освіти (оцінка не за змістом навчання, а за вмінням та навичками), стандартів транснаціональної освіти. На кафедрах Інституту мистецтв ТНПУ ім. В. Гнатюка проходять підвищення кваліфікації викладачі музичного училища ім. С. Крушельницької, а його студенти та учні школи мистецтв беруть активну участь у Регіональному конкурсі “Муза”, який проводиться за ініціативи Інституту мистецтв ТНПУ ім. В. Гнатюка.